

dr hab. prof. UK Jarosław Durka

Uniwersytet Kaliski im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego

Instytut Interdyscyplinarnych Badań Historycznych

Recenzja pracy doktorskiej Bartosza Szostka

„Jan Kędzior (1880-1955) – polityk i działacz społeczny z Górnego Śląska”

Z wielkim zainteresowaniem przyjąłem do recenzji biografię Jana Kędziora, polityka i działacza społecznego z Górnego Śląska, współpracownika Wojciecha Korfantego. Po pierwsze, dzieje Górnego Śląska ciągle jeszcze czekają na nowe opracowania historyczne, których autorzy w sposób możliwie obiektywny przedstawią kolejne elementy historii tego regionu i związanych z nim postaci historycznych. Po drugie, biografistyka jest tą dziedziną, którą darzę szczególnym zainteresowaniem. Zwłaszcza jeśli Autor ma na celu przedstawienie losów człowieka funkcjonującego w kilku okresach historycznych, różniących się realiami społecznymi i politycznymi. Praca Bartosza Szostka spełnia ten element, bo działalność Jana Kędziora rozpoczęła się jeszcze przed I wojną światową, trwała w czasie tej wojny, w okresie powstań śląskich i plebiscytu, w międzywojniu, w czasie II wojny światowej, a także w rzeczywistości Polski „ludowej”.

Jan Kędzior dla historyków jest postacią dość znaną, ale dotąd nie poświęcono mu żadnej większej pracy. Napisano o nim zaledwie kilka biogramów i artykułów. Wśród twórców tych tekstów znajduje się Autor niniejszej dysertacji, Bartosz Szostek.

Zrozumiałe jest, że głównym celem Doktoranta było napisanie biografii, koncentrującej się na działalności politycznej, społecznej i wojskowej, a także próbującej odtworzyć wybrane wątki życia prywatnego bohatera. Autor zaznaczył

też, że jego celem było przygotowanie biografii kontekstowej, w której kolejne etapy życia Jana Kędziora miały być punktem wyjścia do ukazania szerszych procesów społeczno-politycznych zachodzących na Górnym Śląsku w końcu XIX i I połowie XX w. Celem Bartosza Szostka było wykorzystanie biografii polityka i społecznika do przedstawienia procesu aktywizacji propolsko nastawionych mieszkańców Górnego Śląska, a także zbadania jak radzili sobie z nowymi uwarunkowaniami politycznymi. Autor zamierzał ustalić, w jaki sposób pochodzący z rodziny chłopskiej, wychowany i wykształcony w pruskiej rzeczywistości Kędzior, mógł prowadzić działalność społeczną w realiach Cesarstwa Niemieckiego, jaką rzeczywistą rolę odegrał w powstaniach śląskich i kampanii przedplebiscytowej, w jaki sposób mógł odnaleźć się w II Rzeczypospolitej, a później w warunkach Polski „ludowej”, a zwłaszcza w okresie stalinowskim (zważywszy, że przed wojną był politykiem chadeckim). Ponadto Autor zaznaczył, że biografia Jana Kędziora ma pełnić funkcję studium przypadku. Zamierzeniem było uchwycenie szerszych procesów dziejowych i przedstawienie losów Górnoszlązaków.

Do realizacji tych ambitnych celów Autor pracy doktorskiej postanowił wykorzystać różne metody badawcze. Przede wszystkim wskazał na duże znaczenie krytyki źródeł, co było szczególnie istotne w przypadku kolekcji rodzinnej i materiałów wytworzonych przez aparat bezpieczeństwa Polski „ludowej”. Autor użył też metody porównawczej, konfrontując dokumenty różnego pochodzenia. Zastosował metodę analizy i syntezy. Wykorzystał metodę historyczną, metodę biograficzną, metodę chronologiczno-problemową. Uważam, że dobór metod do realizacji wskazanych wyżej celów jest prawidłowy.

Ramy chronologiczne pracy, określające czas życia J. Kędziora są całkowicie zrozumiałe, podobnie jak ramy terytorialne pracy, skupiające uwagę czytelnika na obszarze przebywania i działalności bohatera biografii.

Bartosz Szostek w celu napisania pracy przeprowadził kwerendę biblioteczną i archiwalną. Wykorzystał materiały z Archiwum Akt Nowych

w Warszawie, Archiwum Archidiecezjalnego w Katowicach, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, Archiwum Państwowego w Katowicach, Archiwum Państwowego w Poznaniu, Wojskowego Biura Historycznego w Warszawie, Muzeum Czynu Powstańczego w Leśnicy. Skorzystał ze zbiorów specjalnych Biblioteki Śląskiej w Katowicach i Książnicy Cieszyńskiej, materiałów z Archiwum Okręgowej Rady Adwokackiej w Katowicach, a także Muzeum Militarnych Dziejów Śląska w Pszczynie. Autor przeprowadził też kwerendę zagraniczną w Bundesarchiv w Berlinie. Wykorzystane w pracy źródła pochodzą też ze zbiorów prywatnych, co należy szczególnie podkreślić. Część tych materiałów zostało wykorzystanych jako materiał ilustracyjny tej biografii i jest to niewątpliwy walor tego opracowania. Autor przeprowadził badania w oparciu o liczne materiały prasowe z epoki – 21 tytułów. Skorzystał z aktów prawnych, kronik, prac na prawach rękopisu, relacji, sprawozdań, wspomnień, źródeł publikowanych, a także licznych opracowań. Analizując tego typu pracę historyczną zawsze można znaleźć tytuły, które Autor mógłby jeszcze zacytować, ale moim zdaniem baza źródłowa jest wystarczająca.

Przedstawiona do recenzji praca składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, dwóch aneksów i bibliografii. W przypadku biografii tego typu, zastosowany w rozdziałach układ chronologiczno-kontekstowy jest dobrym rozwiązaniem. Poszczególne części pracy dotyczą kolejnych etapów życia bohatera, koncentrując się na najważniejszych aspektach jego działalności. W mojej ocenie konstrukcja pracy jest prawidłowa.

Wstęp został napisany na ogół prawidłowo. Autor wyraźnie wskazał cele pracy, opisał metodologię i bazę źródłową. Omówił też terminologię, choć w tym miejscu (s. 16) mógł nieco szerzej rozwinąć kwestię ziem polskich pod zaborami, bo powstaje wrażenie jakby ujął w nich także dzielnicę pruską, która nie była objęta rozbiorem Polski w XVIII w.

Rozdział pierwszy został poświęcony dzieciństwu i młodości Jana Kędziora, czyli okresowi od 1880 r. do 1914 r. Autor zdecydował się podzielić ten

rozdział na dwie części, aby w pierwszej opisać dorastanie bohatera, jego wychowanie i edukację, a w drugiej jego początkową działalność społeczno-polityczną w propolskich organizacjach i stowarzyszeniach. Bartosz Szostek pierwszy podrozdział rozpoczął od napisania dwóch akapitów o charakterze socjologicznym, a później dość szeroko nakreślonego tła historycznego. Zabieg ten okazał się uzasadniony w kontekście lektury następnych stron, na których Autor opisał rolniczą rodzinę Kędziorów i miejscowość, w której mieszkali. W mojej ocenie Autor trafnie nakreślił realia społeczne i polityczne w jakich przyszło wzrastać bohaterowi biografii. W opisie znalazły się informacje dotyczące „Kulturkampf” i szkolnictwa w Cesarstwie Niemieckim. Autor szczegółowo prześledził drogę edukacji bohatera, wskazał na istniejące wątpliwości wynikające z niedostatecznej bazy źródłowej, np. nie udało mu się ustalić co mogło być faktyczną przyczyną usunięcia J. Kędziora z gimnazjum pszczyńskiego, a także do której dokładnie szkoły handlowej w Gliwicach później uczęszczał. Autor opisał rolę rodziny, ale też prasy polskojęzycznej w kształtowaniu poglądów Kędziora. Do części tej mam drobną uwagę warsztatową. Autor zastosował przypis wyjaśniający powszechnie znany termin historyczny – Wiosna Ludów, co nie jest konieczne, a zwłaszcza już przywołanie do tego literatury w postaci syntezy dziejów. Natomiast kilka stron dalej poruszył wątek związków górnośląsko-wielkopolskich w realiach politycznych Cesarstwa Niemieckiego i funkcjonowania Koła Polskiego w parlamencie. Uważam, że w tym miejscu przypisy byłyby bardziej wskazane. Zwłaszcza że już od następnej strony wiedza na temat funkcjonowania Koła Polskiego okazuje się potrzebna. W części drugiej tego rozdziału Autor opisał początki działalności społeczno-politycznej Jana Kędziora. Szczegółowo przeanalizował istniejącą bazę źródłową, wskazał na związki z prasą, służbę wojskową, zintensyfikowanie zaangażowania w działania społeczno-polityczne. Opisał działalność w Komitecie Wyborczym dla Śląska i w Towarzystwie Czytelni Ludowych. Na podstawie życiorysu z archiwum wojskowego wskazał na pobyt Kędziora

w areszcie za zakłócenie uroczystości z okazji urodzin cesarza niemieckiego. Przedstawił działalność w oświatowej organizacji „Straż”. Opisał założenie przez Kędziora Banku Ludowego w Pszczynie. Wskazał na udział w założeniu chóru „Lutnia” i spółdzielni „Rolnik”. Przedstawił wątek finansowego wsparcia dla Wojciecha Korfantego. Można podsumować, że Autor dość wyczerpująco przedstawił działalność Jana Kędziora w czasach poprzedzających wybuch I wojny światowej.

Kolejny rozdział, obejmujący okres od wybuchu I wojny światowej w 1914 r. do przyłączenia wschodniej części Górnego Śląska do Polski w 1922 r., również został podzielony na dwie części. W pierwszej Autor opisał realia Wielkiej Wojny na Górnym Śląsku, a zwłaszcza na ziemiach Księstwa Pszczyńskiego oraz podjął próbę odtworzenia przebiegu służby wojskowej J. Kędziora w armii Cesarstwa Niemieckiego. Brak materiałów źródłowych dotyczących udziału Kędziora w walkach na froncie powoduje, że Autor w tym miejscu powinien raczej używać sformułowania „prawdopodobna obecność na froncie”. W części tej znajdujemy informację o zawarciu małżeństwa przez bohatera biografii, a także na temat jego działalności po zwolnieniu z wojska. Autor opisał tu współpracę z Wojciechem Korfantym w ramach Prowincjonalnego Komitetu Wyborczego dla Śląska. W drugiej części tego rozdziału Autor najpierw przedstawił rzeczywistość Górnego Śląska po zakończeniu Wielkiej Wojny. Opisał udział Jana Kędziora w pracach Powiatowej Rady Ludowej w Pszczynie. Bartosz Szostek skoncentrował swoją uwagę na działaniach podejmowanych przez bohatera pracy w ramach akcji plebiscytowo-powstańczej. Opisał inicjatywy Jana Kędziora jako komisarza plebiscytowego na powiat pszczyński oraz jako uczestnika powstań śląskich. Należy zgodzić się z Autorem, że jeśli proszono Kędziora o pomoc w wyborze lidera Polskiej Organizacji Wojskowej Górnego Śląska, to był on „już wówczas na tym obszarze wyróżniającym się propolskim działaczem społeczno-politycznym”. Przy opisie powstań śląskich Autor szczegółowo wykorzystał wspomnienia Jana Kędziora i poddał je analizie. W mojej ocenie Doktorant

bardzo dobrze napisał tę część pracy, miał tutaj też zdecydowanie bogatszy materiał źródłowy. W obszernym opisie wykazał rolę Kędziora w powstaniach śląskich i jego aktywność jako komisarza plebiscytowego, zajmującego się bardzo szeroką działalnością. Zgadzam się z Autorem, że losy Kędziora „z okresu lat 1914-1922 stanowią przykład zaangażowania w kluczowe procesy polityczne kształtujące sytuację Górnego Śląska w okresie powstań śląskich i plebiscytu, a jego działalność tego okresu na różnych polach – administracyjnym, plebiscytowym, powstańczym – świadczy o wieloaspektowym charakterze walki o polskość regionu” (s. 125).

Rozdział trzeci pt. „W realiach Drugiej Rzeczypospolitej (1922-1939)” Autor podzielił na cztery części. Trzy pierwsze koncentrują się wokół działalności politycznej J. Kędziora w ramach autonomicznego województwa śląskiego. Część pierwsza nosi tytuł „W służbie publicznej (polityk chadecki)”. Autor rozpoczął ją od przedstawienia sytuacji województwa śląskiego w II RP. Opisał kwestie autonomii i potencjału gospodarczego województwa, aspekty prawne, społeczne i polityczne. Analizę działalności Jana Kędziora jako polityka chadeckiego rozpoczął od przedstawienia podstaw ideologii chrześcijańskiej demokracji i obszernego opisu ugrupowań chadeckich. W mojej ocenie wstęp do tej części jest zbyt długi. Rozdział zaczyna się na stronie 127, a szerszy opis działań Kędziora dopiero na stronie 142. Przy czym lektura kolejnych akapitów w tym miejscu rozczarowuje. Autor wymienia składy osobowe poszczególnych gremiów, w których znalazł się bohater, co zajmuje prawie kolejne 3 strony (takie spisy umieszcza się w przypisach). Do 145 strony na temat Kędziora nie dowiadujemy się wiele poza ogólnymi określeniami, że był znaczącym politykiem, że kandydował w wyborach, zasiadał we władzach partyjnych. Dopiero z tego miejsca narracja w biografii „rusza z miejsca” i wnosi więcej do opisu postaci. Uważam, że tę część należy przeredagować opisując krok po kroku wydarzenia w II RP, działania polityczne i stosunek do nich Jana Kędziora jako polityka chadecji. Autor przystąpił wreszcie do analizy wystąpień publicznych

bohatera, ale mógł je osadzić w realiach konkretnej rywalizacji politycznej i bardziej konsekwentnie stosować układ chronologiczny. Na plus tej części pracy należy przypisać dobrze zrobiony, obszerny i szczegółowy opis działalności Kędziora na polu społecznym. Część druga pt. „W służbie publicznej (poseł na Sejm Śląski)” zaczyna się obszernym opisem organizacji Sejmu Śląskiego i wyborów do niego. Tutaj Autor zdecydowanie lepiej poradził sobie z zadaniem. Dość sprawnie przeszedł do analizy działań Jana Kędziora. Wnikliwie przedstawił jego aktywność w Sejmie Śląskim, wykorzystał m.in. sprawozdania stenograficzne z poszczególnych posiedzeń i doniesienia prasowe. Bardzo dobrze opisał jego prace w poszczególnych komisjach. Część trzecia pt. „w służbie publicznej (senator II RP)”, dotyczy krótkiego okresu w życiu Jana Kędziora (lata 1934-1935), kiedy był senatorem RP i bronił autonomii górnos Śląskiej. Podrozdział ten oceniam jako dobrze napisaną część pracy. Część czwarta pt. „Finansista i działacz społeczny” poświęcona została inicjatywom społecznym Jana Kędziora w ramach licznych towarzystw i organizacji pożytku publicznego. Autor przedstawił w niej działania wynikające z zatrudnienia na stanowisku dyrektora w Wydziale Powiatowym w Katowicach, a następnie w ramach Powiatowej Komunalnej Kasy Oszczędnościowej, jako dyrektora Miejskiej Komunalnej Kasy Oszczędności miasta Katowic, a także w Towarzystwie Czytelni Ludowych, Śląskiej Pomocy Naukowej, Związku Straży Pożarnych Powiatu Katowickiego i w Katolickim Stowarzyszeniu Mężów. Uważam, że należy wysoko ocenić tę część rozdziału. Wnosi ona sporo nowej wiedzy na temat wyżej wymienionych obszarów działalności Jana Kędziora, a także na temat funkcjonowania poszczególnych instytucji. W podsumowaniu rozdziału Autor odniósł się też do prywatnych aspektów życia Jana Kędziora, jego statusu materialnego, rodziny, wychowania dzieci, sposobów spędzania czasu wolnego.

Czwarty rozdział dotyczy funkcjonowania Jana Kędziora w okresie okupacji i w rzeczywistości Polski „ludowej”. W pierwszej części tego rozdziału Bartosz Szostek skupił się wokół II wojny światowej oraz opisał, jak przeżyła

się ona na dotychczasowe życie Jana Kędziora. Nie wiem dlaczego podrozdział ten zaczął się od przedstawienia sytuacji politycznej w Polsce w końcu lat trzydziestych XX wieku. Uważam, że opis ten powinien raczej kończyć pierwszą część rozdziału trzeciego, w której Autor analizuje działalność Kędziora jako polityka chadeckiego. Dalej jednak następuje sprawnie napisana charakterystyka sytuacji na Górnym Śląsku w czasie II wojny światowej. Doktorant na podstawie dostępnych źródeł starał odtworzyć losy bohatera, który najpierw przebywał w ukryciu, a następnie wyjechał na obszar Generalnego Gubernatorstwa, do Wieliczki. Jan Kędzior zaangażował się w prace Polskiego Państwa Podziemnego, był zastępcą Delegata Rządu na Śląsk. Działał w Stronnictwie Pracy i organizacji „Ojczyzna”, podporządkowanej Delegaturze Rządu na Kraj oraz Związkowi Walki Zbrojnej. Druga część rozdziału odnosi się do rzeczywistości powojennej. Autor rozpoczął podrozdział od nakreślenia tła historycznego, a następnie losów bohatera, który próbował odnaleźć się zawodowo w nowych realiach. Inwigilowany przez aparat bezpieczeństwa zmieniał miejsce zatrudnienia. W warunkach terroru komunistycznego nie udało mu się kontynuować szerszej działalności społeczno-politycznej. Jednocześnie pogorszył się jego stan zdrowia. Autor bardzo trafnie przeanalizował materiały wytworzone przez ówczesny aparat bezpieczeństwa i wykorzystał istniejącą literaturę przedmiotu. Rozdział ten ogólnie oceniam jako bardzo dobrze napisaną część pracy.

Aneksy w postaci źródeł jakim są przemówienia Jana Kędziora w Sejmie Śląskim I, II i III kadencji oraz Senacie II Rzeczypospolitej Polskiej III kadencji, a także liczne zdjęcia i dokumenty doskonale uzupełniają biografię.

Ogólnie praca jest napisana dobrym językiem i czyta się ją z zainteresowaniem. Jest to udane i wartościowe opracowanie.

Do całości dysertacji mam kilka drobnych uwag warsztatowych, związanych z przypisami. Moim zdaniem w przypadku powoływania się na tytuły prasowe, zwłaszcza w pracy awansowej, Doktorant powinien podawać Autora,

tytuł i stronę, a w przypadku artykułów redakcyjnych – tytuł artykułu i stronę. Tutaj Doktorant stosuje wyłącznie skróconą formę zapisu, podając tytuł prasowy i wskazując jedynie datę wydania. Na stronie 53 jest też brak konsekwencji tego zapisu: „Biesiada Weselna” z 6 V 1913, a później „Głos Pszczyński” 1931, nr 7. Autor nieprecyzyjnie powołuje się też na archiwalia wojskowe. Przykład stosowanego przypisu:

Centralne Archiwum Wojskowe–Wojskowe Biuro Historyczne w Warszawie–Rembertowie [dalej jako CAW-WBH], Akta odznaczeniowe Jana Kędziora [AoJK], sygn. MN 1938.

Nikt, kto według tego wypełni rewers, nie otrzyma akt w tym archiwum. Prawidłowy zapis to:

Wojskowe Biuro Historyczne [można ewentualnie: Wojskowe Biuro Historyczne – Centralne Archiwum Wojskowe, bo CAW jest obecnie częścią WBH] w Warszawie, Kolekcja Akt Personalnych i Odznaczeniowych [skrót KAPiO], Kędzior Jan [to nazwa zespołu], sygn. MN 19.06.1938 [przy Medalu Niepodległości podaje się datę dzienną Zarządzenia Prezydenta RP].

Zauważone drobne literówki i potknięcia:

Strona 36 – 15 lipca 1872 [brakuje: roku]

Strona 43 – Roku 1901 przyniósł...

Strona 44 – Autor na tej samej stronie czterokrotnie informuje o 1901 roku (a zrobił to już dwukrotnie na poprzedniej).

Strona 44 – Przypis 118: ...z 29 VIII 1950 roku, a przypis 119: ... z 29 VIII 1950.

Strona 45 – ¹PN

Strona 47 – spotkaniu¹31.

Strona 48 – Pszczyńie M. Mielżyńskiego głosowało...

Strona 48-49 nieprecyzyjnie: głosowało jednak jedynie 12,3% [powinno być np. zdobył 12,3% poparcia], a na kandydata ... aż 57%.

Strona 49 – Wajdy” Potem

Strona 49 – spotkań 144.

Strona 52 – pomieszczenia 160

Strona 53 – pożyczek” 167.

Strona 57 – terytorium Austro-Węgierskim, powinno być austro-węgierskim albo Austro-Węgier

Strona 107 – na ternie

Strona 281 - przez aparat bezpieczeństwa

W mojej ocenie praca, mimo wskazanych drobnych potknięć, jest udaną próbą rekonstrukcji losów Jana Kędziora. Autor zrealizował stawiane przed sobą cele badawcze. Przeanalizował dostępne źródła, scharakteryzował działalność społeczną i polityczną bohatera. Uchwycił jego losy w zmieniających się realiach, pomimo trudności wynikających z fragmentaryczności zachowanego materiału źródłowego. Należy tu podkreślić trudność pisania pracy biograficznej na temat działacza społecznego i politycznego jakim był Jan Kędzior i podkreślić zabiegi Autora w celu dotarcia do archiwaliów. Starania te zostały zakończone sukcesem i uzyskaniem dostępu do zbiorów prywatnych, które sporo wniosły do pracy.

Uważam, że dysertacja będzie wykorzystywana przez historyków, którzy prowadzą lub podejmą badania naukowe na temat innych działaczy górnośląskich, na temat historii społecznej i politycznej Górnego Śląska, wskazanych w pracy instytucji, czy też społeczności lokalnych.

Stwierdzam, że przedstawiona do recenzji praca doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu badawczego i dowodzi ogólnej wiedzy teoretycznej doktoranta, który posiada umiejętności prowadzenia samodzielnie pracy naukowej. Bartosz Szostek spełnia te wymogi. Wnioskuje o przyjęcie jego rozprawy doktorskiej i dopuszczenie do dalszych czynności w ramach przewodu doktorskiego.

Janusz Durka